

Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Deutschland, Band 3: Bundesland Mecklenburg-Vorpommern, opracowanie Hans-Ulrich Voss przy współdziałaniu Michaela Erdricha, Horsta Keilinga, Jensa Parschawa, Rudolfa Lasera, Achima Leube, Jaspersa v. Richthofena, Erdmute Schulze i Harthmuta Stange, Bonn 1998, 145 ss., 4 ryciny w tekście, 66 tablic, 1 załącznik.

W bieżącym roku otrzymaliśmy trzeci tom Corpusu rzymskich zabytków odkrytych na terenie Niemiec, tym razem z Meklemburgii-Pomorza Przedniego. Pragnę w tym miejscu przypomnieć, że tom pierwszy, przygotowany przez R. Lasera i H. U. Vossa, przy współpracy innych archeologów, wydany w roku 1994 w Bonn, zawierał zabytki z dwóch regionów, Brandenburgii i Berlina (1994). W tomie drugim Corpusu znalazły się zabytki rzymskie odkryte w Saksonii. Opracowali go R. Laser i E. Schultze, przy współdziałaniu innych kolegów, a wydany został w roku 1995 w Bonn. Tę ostatnią pozycję miałam przyjemność omawiać na łamach niniejszego czasopisma (Dobrzańska 1996). Tam też przedstawiłam krótką historię powstawania projektu rejestracji zabytków rzymskich na terenach europejskiej części *Barbaricum*. Dla przypomnienia podaję, że idea stworzenia Corpusu zabytków rzymskich powstała w latach 1979–1980, w toku naukowej dyskusji prowadzonej w gronie uczonych, zajmujących się okresem rzymskim, pochodzących z byłej NRD, byłej Czechosłowacji i Polski. Pod koniec lat 80-tych do współpracy zaproszono Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts we Frankfurcie (RGK), która od czasu zjednoczenia Niemiec pełni wiodącą rolę w omawianym projekcie. Jej dyrektor Siegmur von Schnurbein koordynuje prace nad rejestracją zabytków rzymskich z terenu *Barbaricum* oraz finansuje niektóre ze związanych z tym przedsięwzięciem zadań. Można uznać, że idea Corpusu kontynuuje dzieło H. J. Eggersa (1951), ale ma ona znacznie szerszy, wręcz kompleksowy charakter (Dobrzańska 1996, s. 233).

Omawiany tom jest zatem trzecim z kolei tomem, w którym zebrano zabytki rzymskie pochodzące z terenu Niemiec. Jego głównym autorem jest Hans-Ulrich Voss, który wraz ze współpracownikami prezentuje nam przedmioty rzymskie znalezione na terenie Meklemburgii i Pomorza Przedniego. Ich ramy chronologiczne są bardzo rozległe, gdyż przypadają na okres od I w. przed Chr. do późnych lat V w., czyli od późnego okresu lateńskiego do wczesnej fazy okresu wędrówek ludów, a więc do końca panowania Rzymian nad Renem i Dunajem. We wstępie do katalogu (s. 1–7) umieszczono tablicę chronologiczną prezentującą porównawczo najważniejsze wydarzenia na terenie imperium rzymskiego w wymienionym wyżej czasie, odpowiadające im okresy panowania władców oraz trzy systemy chronologiczne, według Eggersa (1955), Godłowskiego (1970) i Wielowiejskiego (1970). Zarówno ramy chronologiczne przyjęte dla prezentowanych zabytków jak i przypomniany poniżej układ katalogu są wspólne dla wszystkich trzech opublikowanych już regionalnych tomów Corpusu zabytków rzymskich pochodzących z obszaru Niemiec. We wstępie do katalogu zamieszczono charakterystykę dwunastu wyróżnionych podstawowych kategorii zabytków rzymskich. Następnie, w części poświęconej budowie i układowi katalogu (s. 4–5), omówiono

zawartość 10-ciu rubryk z informacjami o położeniu i rodzaju stanowiska (1), o rodzaju obiektu, w którym odkryto omawiany zabytek (2), o dacie dokonanego odkrycia (3) i literaturze dotyczącej stanowiska (4), o przynależności zabytku do jednej z wyróżnionych grup wraz z jego kluczowym numerem (5). Następnie znajdujemy opis zabytku lub zabytków z ewentualnymi wynikami badań specjalistycznych (6), charakterystykę zabytków współwystępujących (7), chronologię omawianego znaleziska i datowanie przedmiotów towarzyszących (8) oraz literaturę dotyczącą przedmiotów rzymskich, informacje o miejscu ich przechowywania a także analogie i uwagi szczególne (9) oraz nazwiską autora opracowania danej pozycji korpusu (10). Wstęp do katalogu kończy przegląd grup przedmiotów będących jego treścią (s. 5–7) prezentowany w 12-tu rubrykach: naczynia (1), części stroju i ubrania (2), uzbrojenie (3), narzędzia (4), statuetki (5), inskrypcje (6), monety (7), inne przedmioty (8), przedmioty rzymskie wtórnie używane (9), paciorki (10) przedmioty, których rzymskie pochodzenie nie jest pewne (11), falsyfikaty oraz przedmioty omyłkowo wzmiankowane w literaturze (12).

W następnym rozdziale (s. 8–11) znajdziemy ogólne informacje o znaleziskach z terenu Meklemburgii – Pomorza Przedniego. Ich opracowania naukowe mają już 150-letnią tradycję. W 1838 roku ukazała się publikacja srebrnych rondelków z Gross Kelle, Kreis Röbel, której autorem był G. C. F. Lisch. Wkrótce później dokonano następnych odkryć naczyń brązowych o rzymskiej proveniencji a znalezienie bogato wyposażonych w przedmioty rzymskie grobów z Häven, Kreis Sternberg stało się ważnym punktem w dyskusji na temat wpływów rzymskich w Meklemburgii oraz w rejonach sąsiednich, której inicjatorem był G. C. F. Lisch. Wiele czasu upłynęło od pionierskich prac tego badacza, dotyczących Meklemburgii, wydawanych w latach 1838–1870. Wśród jego następców wymienić należy takich archeologów jak H. J. Eggert, H. Schubert, H. Sach-Dörge oraz całą grupę osób, mniej lub bardziej związanych z tym terenem, będących autorami niniejszego tomu. W omawianym rozdziale zawarto także uwagi na temat budowy katalogu, w którym zachowano podział na obwody (Bezirken) i powiaty (Kreisen), charakterystyczne dla mapy administracyjnej byłego NRD. Poza krótkim stanem badań nad zabytkami rzymskimi z tego rejonu znajdziemy tu także informacje o miejscach ich przechowywania oraz ich rozprzestrzenieniu, co najlepiej ilustruje załączona mapa 1.

Recenzowany tom Corpusu zawiera zabytki rzymskie pochodzące z trzech obwodów: Rostock, Schwerin i Neubrandenburg oraz z trzydziestu siedmiu podporządkowanych im powiatów, które podano we wstępie do katalogu (s. 12–19). Tam też zamieszczono listę placówek muzealnych i zbiorów, gdzie przechowywane są omawiane zabytki a także wykaz wszystkich rodzajów stosowanych skrótów oraz objaśnienia do tablic z ilustracjami.

Treść katalogu (s. 21–124) stanowią pogrupowane zabytki rzymskie (według wyżej ustalonych kryteriów), które ułożone zostały według nazw miejscowości, w obrębie powiatów. W dziesięciu scharakteryzowanych wyżej rubrykach zawarto informacje o każdym z przedmiotów rzymskich lub o wyróżnionej ich grupie. W tym miejscu warto dodać, że wśród uwag krytycznych, zgłaszanych przez polskich badaczy w dyskusji na temat niemieckiej serii Corpusu zabytków rzymskich, podnoszony jest brak charakterystyki stanowiska, z którego pochodzą dane zabytki; w przypadkach, gdy omawiane

są przedmioty z cmentarzysk lub osad, brak informacji na temat wielkości stanowiska (ilość obiektów) i stanu jego przebadania, które powinny być umieszczone w rubryce 1.

Omawiany tom zamykają indeksy miejscowości, grup zabytków i kategorii obiektów, w których odkryto przedmioty rzymskie, z uwzględnieniem miejsc in znalezienia. Wszystkie indeksy zaopatrzone w numery kluczowe. W załączeniu znajdujemy alfabetyczny spis miejscowości z uwzględnieniem zmian w podziale administracyjnym (wprowadzenie Landkreise), obowiązującym od lipca 1993 roku (s. 125–145).

Zkatalogowane przedmioty rzymskie zostały przedstawione na 66 tablicach znajdujących się na końcu książki, przy czym tablice 1–46 prezentują tylko rysunki, natomiast na tablicach 47–66 umieszczono przede wszystkim fotografie zabytków. Estetykę materiałów ilustracyjnych psuje brak ujednoliconego sposobu szrafowania naczyń metalowych oraz rysowania ich części zdobionych (np. tabl. 1: b; 6: 1c; 7: 1b; 11: 3), które zdecydowanie dominują wśród prezentowanych zabytków. Zły sposób rysowania wpływa ujemnie na czytelność niektórych przedstawień figuralnych na różnych przedmiotach (tab. 1: b; 38: 4ab; 42). Zbyt duża ilość rysunków ułożonych na niektórych tablicach czyni je mało przejrzystymi (tabl. 12; 13; 15). Mało czytelne są fotografie zabytków przedstawione na tablicach 59–66, które w większości ukazują nowoodkryte materiały z dobrze znanego już wcześniej cmentarzyska w Hagenow Kr. Hagenow.

Pomimo tych mankamentów autorom temu należą się wyrazy uznania za opracowanie kolejnego, bardzo trudnego do realizacji, katalogu zabytków rzymskich. W tym miejscu warto podkreślić, że wspólny dla krajów środkowej Europy projekt jest efektywnie realizowany jedynie na obszarze Niemiec. Wśród badaczy polskich ciągle jeszcze brak zgody na formę Corpusu. Odrzucono podział administracyjny kraju, jako podstawę do ustalenia zakresu terytorialnego dla poszczególnych tomów. W przygotowaniu jest pierwszy tom polskiej wersji katalogu obejmujący kilka województw z terenu środkowej Polski. Obecnie wiadomo już, że ta forma nie będzie w przyszłości kontynuowana. Niektórzy archeolodzy, opowiadający się za realizacją katalogu w ramach jednostek administracyjnych, czy też innych stworzonych specjalnie struktur terytorialnych, uważają, że z takich lokalnych opracowań należy wyłączyć zabytki rzymskie występujące masowo (paciorki i monety), z czym nie zgadzają się projektodawcy. Propozycja katalogowania zabytków w ramach wyróżnionych już kultur, moim zdaniem, zarówno ze względów merytorycznych jak i ze względów organizacyjnych jest trudna do zrealizowania. Trudno wyobrazić sobie tego typu prace dotyczące ogromnego obszaru jaki zajmuje kultura przeworska, bez podzielenia jej na mniejsze jednostki terytorialne. Jeżeli dzielić to według jakiego kryterium? Komu zatem powierzyć szczegółowe opracowanie zabytków rzymskich w znacznej mierze nie publikowanych, a co gorsza nie znanych, często przechowywanych w depozytach muzealnych małych miast, gdzie brak nie tylko specjalistów od okresu rzymskiego, ale archeologów w ogóle?

Przytoczone wyżej fakty nie budzą optymizmu odnośnie do dalszych losów Corpusu z terenu Polski. Mało pocieszające są też wieści o podobnych, związanych z tym przedsięwzięciem, trudnościach, rodzących się w innych krajach środkowej Europy.

Halina Dobrzańska

BIBLIOGRAFIA

D o b r z a ń s k a Halina

- 1996 (rec.) R. Laser, E. Schultze i inni., *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Deutschland, Band 2: Freistaat Sachsen*, Bonn 1995, *Spraw. Arch.* 48, s. 233–234.

E g g e r s Hans J.

- 1951 *Der römische Import im freien Germanien*, *Atlas der Urgeschichte*, 1, Hamburg.

L a s e r Rudolf, V o s s Hans-Ulrich

- 1994 *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Deutschland, Band 1: Bundesländer Brandenburg und Berlin*. Bonn.